

Ropa, příčina útlaku arabského světa

Boj o dědictví nemocného muže na Bosporu (území bývalého osmanského Turecka na Blízkém východě) byl též jedním z důvodů, proč se válečný konflikt počátku 20. století stal skutečně světovým. Osou průběhu první světové války na Blízkém východě byl de facto britsko-německý spor. Vítězství Británie podporou arabského povstání „Lawrence z Arábie“ vyústilo ve složitá diplomatická jednání o rozdělení sfér vlivu. Hlavním dělením bylo britsko-francouzské ujednání – Sykes-Picotova linie, která dala vznik hašimovskému království v Jordánsku a Iráku jako britské sféry, Sýrii a Libanonu jako sféry francouzské. Přislíb zlážit židovský stát dal Britům světecké právo ke správě Palestiny. Jižní pobřeží Perského zálivu, dnešní Kuvajt, Bahrajn, Omán, Spojené arabské emiráty, Katar byly rovněž součástí britské správy. Egypt, i když byl formálně samostatným královstvím, zůstal na Britech závislý. Na území Saúdské Arábie docházelo k postupnému sjednocování beduínských kmenů, které se v roce 1932 spojily v konzervativní wahhábské království.

Hranice moderních arabských států tak byly převážně ustáleny před druhou světovou válkou. Arabové samotní měli na jejich vymezení jen velmi malý vliv. Jejich stanovování bylo určováno vojenskými zájmy mocností, jejich tradičními sférami vlivu, a nově především bojem o ropu. Boj o budoucí ropná naleziště byl třetím určujícím klíčem hranic a sfér vlivu Blízkého východu 20. století. Britsko-francouzský spor o možná ropná naleziště ovlivnil podobu dnešního Iráku dříve, než samotní Iráčané znali ropu.

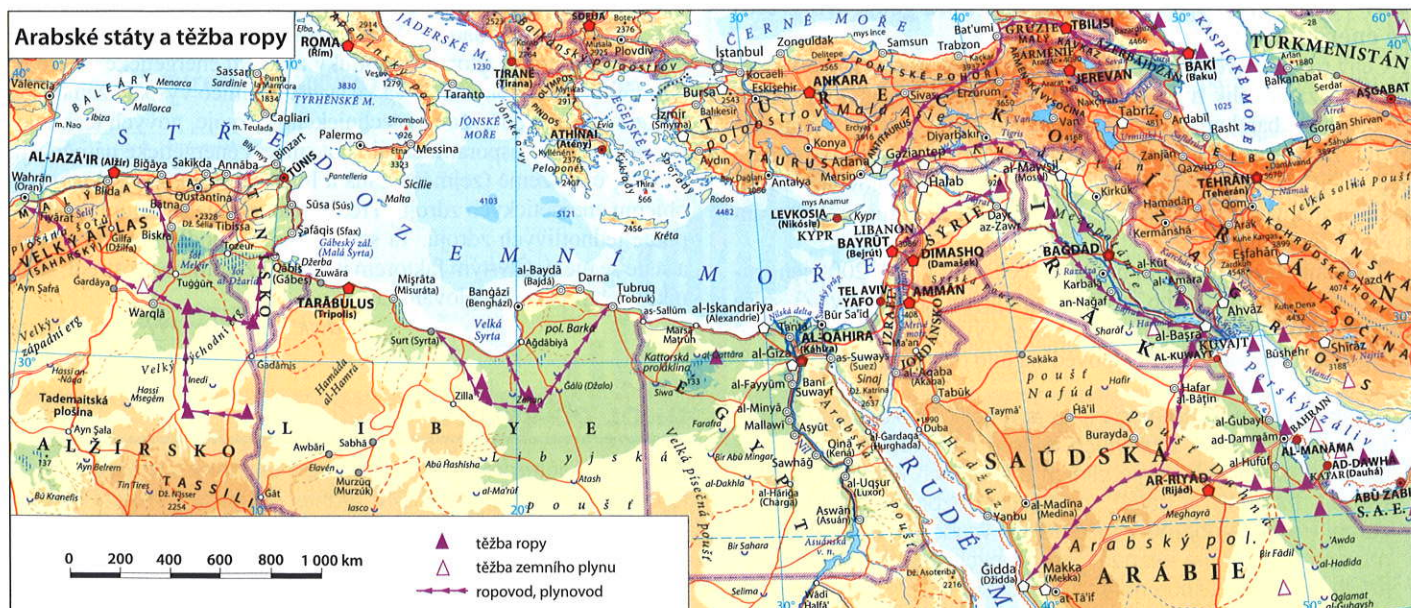
Například Irák byl Sykes-Picotovou linií rozdělen do tří oblastí – jih, centrální Irák a kurdský sever. Tím byl položen základ problému – zatímco sever a jih mají ropné zdroje, Bagdád a centrální Irák ropu nemají. Podstatou vládnutí v Iráku je udržet územní celistvost proto, aby centrální bagdádská oblast mohla získat část ropných příjmů. Federalizace Iráku znamená, že centrální, převážně sunnitský Irák, s nechvalně proslulou Fallúdzou, může zůstat bez ropného příjmu. Proto se spíše podporuje model územní celistvosti, s kurdskou autonomií. To je druhý zdroj problému – boj o město Kirkúk, severní irácké naleziště. Spor o to, v čí sféře vlivu bude ležet Kirkúk, byl největším sporem demarkace Sykes-Picotovy linie. Je zřejmé, že spor o rozdělení sfér vlivu v Iráku, o ovládnutí dvou oblastí ropných polí třemi mocenskými centry je tak starý jako Irák sám, je inherentní vlastností moderního iráckého státu. V případě Iráku je ropa základním východiskem celého státního uspořádání, celé existence státu.

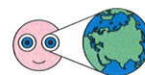
Postupně rostoucí britská dominance na Blízkém východě mezi dvěma světovými válkami byla právě způsobena novými objevy ropných polí v oblastech ovládaných Brity, zatímco ve francouzské sféře vlivu, v Sýrii a Levantě, ropa před druhou světovou válkou nehrála roli. Obdobně složitým procesem bylo dělení sfér vlivu, prodeje, slu-

čování a přechody ropných konsorcií mezi britskými a americkými ropnými společnostmi v Perském zálivu. Zatímco Britové si udržovali výsadní politické, kulturní, mocenské postavení, British Petroleum v bitvě s americkým Aramcem postupně ztrácelo. Království Saúdské Arábie, s mocnými objevy ropy se ještě před druhou světovou válkou stalo přímou sférou amerického zájmu.

Neudržitelost poměrů v Palestině ke konci druhé světové války donutila Británii opustit mandát ke správě tohoto území. Následoval odchod Britů z celého Blízkého východu. Tam, kde Britové odcházeli postupně, cestou jednání, vznikl časový prostor pro to, aby moc a správu pokojně přebíraly vládnoucí elity, rody a rodiny, zpravidla významní kmenoví představitelé a obchodníci. Tak tomu bylo v Kuvajtu, v Spojených emirátech, Bahrajnu, v Ománu. Tam, kde Britové a také Francouzi odcházeli pod tlakem nestability revolučních událostí, nevznikl prostor pro poklidné předání moci přirozeným elitám. V Iráku, Sýrii, Libanonu, Egyptě, Tunisku, Alžírsku se moci de facto chopila armáda, elita, okamžitě vzniklá z mladičkových nezkušených důstojnických sborů. Domácí staré, mnohdy ještě zcela feudální elity, obchodníci, měšťané, kmenoví náčelníci, zůstali bez jakéhokoliv vlivu na řízení nově vzniklých států.

Nabývání moci arabských vojenských elit, revoluční porážky Britů a Francouzů, dříve charakterizované jako arabské národně osvobozené hnutí, se neodehrávaly ve vzduchoprázdnu. Od prvního okamžiku se staly vážnou součástí konfliktu studené války. Syrský důstojník Asad se postavil na sovětskou stranu, dlouhá série převratů v Iráku vedla k vítězství Saddáma Husajna, zpočátku protikomunistického vůdce, podporovaného západními spojenci. Egyptský důstojník Násir byl podpořen sovětským vlivem, jeho nástupce, vojenský

V ZORNÉM POLI GEOGRAFŮ

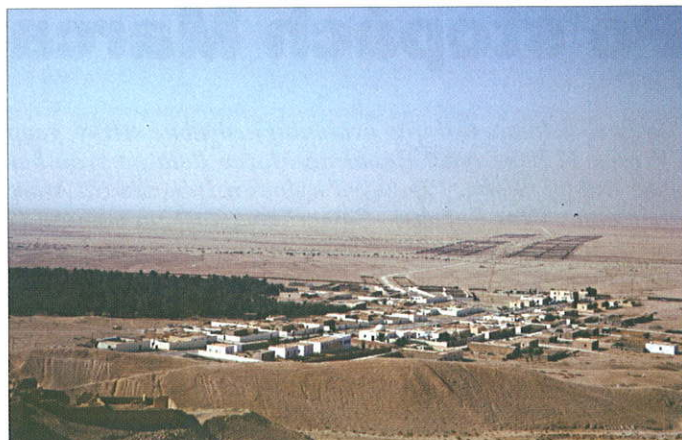
letec Sádát, se se Sověty rozešel. Tuniský letec Burgiba se od počátku postavil na americkou stranu, libyjský plukovník Kaddáfí postupně na stranu sovětskou, jordánský král Husajn se postavil na stranu americkou, Palestinci na sovětskou. Na arabském poloostrově vyjednaný odchod Britů, prepouštění ropných konsorcií Američanům vedlo tradiční elity do americké sféry vlivu. Sovětsko-americké dělení Blízkého východu vycházelo z boje o vojenské strategické postavení, dopravní cesty a samozřejmě ropné zdroje. V uspořádání Blízkého východu v době studené války byla ropa jedním ze tří základních určujících činitelů podoby států, forem státních zřízení, kapitalistické a socialistické cesty vývoje.

Dnešní Blízký východ se ze studené války ještě nevzpamatoval. Vojenský pád režimu Saddáma Husajna, smrt Arafata, revoluce v Libanonu jsou začátkem konce Blízkého východu z doby studené války. Současný boj o federalizaci Iráku a iráckou ústavu nenechává pochyb o tom, že boj o rozdělení ropných zdrojů bude provázet i předpokládanou demokratizaci a současnou změnu Blízkého východu.

Ropná náleziska se ocitla po celé 20. století v nearabských rukách dříve, než byla objevena. British Petroleum, Aramco, Texaco se staly přímými vlastníky ropných zdrojů dříve než samotní Arabové. Ti se k ropě dostávali postupně, vojenskými převraty, znárodněními, národně osvobozeneckými revolucemi, a nikoliv dlouhodobým řízeným procesem, osvojením si ropného bohatství a zisku, nikoliv evolucí. Výsledkem byla situace, v níž arabské elity měly přístup k ropě buď pouze zprostředkovaným, prostřednictvím vztahu k cizím ropným společnostem, k představitelům cizích mocností, nebo přímým, vzniklým ze dne na den získaným vojenskou cestou, nebo okamžitou nacionalizací.

A byla to právě ropa, tryskající ze země, téměř bez jakékoliv vyspělejší technologie, na mnoha místech Perského zálivu dokonce volně tekoucí na povrch, která se stala zdrojem dnešní tragédie Blízkého východu. Revoluční důstojnická hnutí nezkušených důstojníků podporovaných Sověty, či Američany by jen ztěžila mohla přezít desítky let naprostého ekonomického a politického nedostatku řízení, nerozvojené ekonomiky, nerozvojené školských systémů, zcela zaostalé sociální oblasti, analfabetismu, demografické krize, kdyby neměla své vojenské rozpočty naplněny ropnými příjmy. Většina arabských režimů se dodnes drží u moci čistě vojenskými, zpravodajskými, bezpečnostními prostředky.

Co se vlastně stalo? Nezkušené vojenské a policejní elity se chopily ropy jako svého zdroje moci. Ve většině (především chudších a lidnatějších) arabských zemí platí, že moc se koncentruje v rukou méně než pěti procent obyvatel. Všichni ostatní žijí v naprostém útlaku. Systémy jsou udržovány u moci neuvěřitelnou korupcí, kterou umožňují ropné příjmy. Státy nejsou jakkoli nuceny investovat do školství, do vzdělání, do sociální podpory, do rozvoje ekonomiky a kultury. Ve většině arabských států je vysoká nezaměstnanost, analfabetismus skoro 20% (především u žen). Doba, po kterou průměrný egyptský vysokoškolák čeká na jakékoliv pracovní místo, se odhaduje na 7 let... Obrovský boom ropných příjmů vedl k tomu, že se arabské režimy žádným způsobem ani nemusely pokusit o moderní rozvoj svých států. Stačilo část ropných příjmů použít na represivní aparát, část jich rozpustit v prostředí korupčních vazeb a část jich věnovat

I díky penězům z ropy vyrůstají uprostřed pouště nová sídla. Foto: M. Holeček

na zcela nemyslné megalomanské projekty typu Asuánská přehrada nebo Velká umělá řeka v Libyi.

Alžírský prezident Huwari Bumediun v 60. letech povzbuzoval obyvatelstvo slovy: „Každý Alžířan, když se ráno probudí, má pod polštářem 30 dolarů z ropy.“ Výsledkem byla demografická exploze, dnešní miliony nevzdělaných a nezaměstnaných Alžířanů, kteří nejsou jakkoli schopni společensky se uplatnit. Jejich jedinou cestou je nenávisť k těm, kdo zavinili jejich životní podmínky, víra v islám a chuť bojovat. Situace není o mnoho jiná ani v arabských zemích, které nemají přímý ropný příjem jako je Egypt. Tyto státy žijí z přímé podpory ropných zemí, nebo druhotných příjmů svých obyvatel, žijících a pracujících v ropných státech. Arabské státy mají ropný příjem, nepotřebují, aby obyvatelé platili daně. Drze řečeno, své obyvatelstvo nepotřebují. Naopak, čím méně lidí se bude dělit o ropný příjem, tím lépe. Výsledek? Tiše podporované emigrační vlny muslimů do EU nebo do USA. Zaostalé, nevzdělané obyvatelstvo, bez jakékoliv množnosti ovlivnit svůj život, své životní podmínky. Řešení? Nenávisť k životu, nenávisť ke světu, nedostatek vzdělanosti pochopit, proč jsem se ocitl v neřešitelné situaci. Řešení? Emigrace, nebo islám, islám extremistický, extrémní řešení extrémní situace.

Jednou z pěti základních náboženských povinností je náboženská daň, zaqát. Každý, i nepřilícený věřící muslim platí jednu pětinu svého čistého zisku náboženským nadacím. Bohužel, velká část z příjmů náboženských nadací přímo či nepřímou pomáhá financovat terorismus. Obrazně řečeno, každý pátý kilometr, který ujedeme osobní autem, přispívá do nekontrolovaného účetnictví islámských náboženských nadací.

Řešení? Účinný a rychlý tlak na otevřenou změnu poměrů v arabském světě, bez vnějších vojenských zásahů, podporou vnitřní demokratizace, dodržování lidských práv, svobody tisku, projevu. Tlakem na investice do vzdělávání, podporu ekonomické liberalizace, otevřeného trhu a zahraničních investic. Co stojí v cestě? Ropa, již se arabské režimy za žádnou cenu nehodlají vzdát.

Jana Hybášková

poslankyně Evropského parlamentu v Bruselu
jana@hybaskova.cz

OTÁZKY A ÚKOLY

- 1) Najděte na mapě hlavní směry přepravy ropy z nálezíšť do exportních přístavů v Jihozápadní Asii. S jakými nástrahami přírody a se musejí stavitelé ropovodů v této oblasti počítat?
- 2) Vyhledejte si těžbu ropy v zemích Jihozápadní Asie a z toho vypočítejte 70%, tedy množství, které je dopravováno po moři Perským zálivem a dále Hormuzskou úžinou. Kde jinde na světě najdete obdobnou koncentraci přepravy ropy?
- 3) Najděte ve školním atlase hlavní náleziska ropy a zemního plynu. V kterých oblastech leží? Použijte také informace

z dalších článků v tomto čísle. Diskutujte o možné budoucnosti obchodu s ropou.

- 4) Ropu nepoužíváme jen jako pohonnou látku do automobilů a letadel, zkuste se zamyslet kde všude najde tato látka uplatnění. Vyjmenujte hlavní obory průmyslu, které pro své výrobky ropy potřebuje. Které materiály by mohly jednotlivé výrobky z ropy nahradit?

LITERATURA

HYBÁŠKOVÁ, J. (2004): Čekání na válku. Rybka publishers, Praha 327 str.